

AZERBAJYCAN ŞAİRİ KIŞVERİ'NİN NEVÂYİ ŞİİRLERİNE YAZDIĞI TAHMİSLER

Jale DEMİRCİ*

Özet: Nimetullah Kışverî, XV.-XVI. yüzyıl Azerbaycan şiirinin önemli temsilcilerindendir. Azerbaycan edebiyatının şekillenme döneminde yazdığı Türkçe şiirlerle, edebi dilin gelişiminde büyük rol oynamıştır. Kışverî'nin divanında görülen Doğu Türkçesi etkisi ve Ali Şir Nevâyî'ye ait beş şiiri tahmis etmiş olması, Azerbaycan sahası Türk edebiyatının o dönemdeki dil durumu hakkında fikir vermesi bakımından önemlidir. Bu makalede, Kışverî'nin Ali Şir Nevâyî'nin şiirlerine yazdığı beş tahmisin çeviri yazılı metni verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Nimetullah Kışverî, Kışverî, Nevâyî, tahmis, Azerbaycan edebiyatı, Azerbaycan şiiri, Kışverî Divanı.

Tahmises Written on Nevâyî 's Poems by Azerbaijanian Poet Kishverî

Abstract: Nimetullah Kishverî as a poet is one of the prominent representatives of the Azerbaijani poetry of the XVth-XVIth centuries. He played an important role in the formation of the literary language. His tahmises to Ali Shir Nevâyî's five poems together with the influence of the Eastern Turkish are important to give an idea about the general tendency in the use of language in Turkish Literature of Azerbaijani area of those centuries. The purpose of this article is to give the transcriptions and the texts of the tahmises he wrote to Ali Shir Nevâyî's five poems.

Key Words: Nimetullah Kishverî, Kishverî, Nevâyî, tahmis, Azerbaijani literature, Azerbaijani poetry, Kishverî's Divan.

* Prof. Dr., Ankara, Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-Posta: demirci@humanity.ankara.edu.tr

Nimetullah Kışverî, XV.-XVI. yüzyıl Azerbaycan şiirinin şekillenme döneminin önde gelen temsilcilerinden birisidir. Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Kışverî, Azerbaycan şiirinin şekillenme döneminde, son derece akıcı, sade ve samimi bir üslupla kaleme aldığı Türkçe şiirleriyle edebi dilin gelişmesine büyük katkıda bulunmuş, kendisinden sonra gelen şairleri etkilemiştir.¹

Anadolu ve Azerbaycan sahalarında başlangıçta ortak bir yazı dili durumunda olan Eski Oğuz Türkçesi zamanla siyasi ayrılıkların da etkisiyle iki ayrı yazı dili halinde gelişmesini sürdürmüştür. Eski Oğuz Türkçesi, 15. yüzyılda ayrışma sürecine girmiş, 16. yüzyıl başında ise Azerbaycan ve Osmanlı dillerine ayrılmıştır (Ercilasun 2004: 434).

XV. yüzyıl sonu XVI. yüzyıl başlarında ülkenin içinde bulunduğu siyasi durum ve hayat şartları sebebiyle, şairlerin bir kısmı İstanbul'u merkez kabul ederek İstanbul'a gelmişler ve burada eserlerini vermişlerdir. Diğer bir grup şair ise, Ali Şir Nevâyî'nin etkisiyle Çağatay sahasına yönelmiştir. (TDEK: 468-469). Kışverî de Nevâyî'nin etkisiyle Çağatay sahasına yönelen şairlerdendir.

Kışverî'nin bugüne kadar elimize ulaşabilen tek eseri divanıdır. Kışverî Divanı içerisinde "ve lehu fi'l-muhammesat" başlığı altında on yedi şiir yer almaktadır. Bu şiirlerden beş tanesinde Kışverî, Ali Şir Nevâyî'nin gazellerini tahmis etmiştir. Kışverî'nin Nevâyî'ye ait beş şiiri tahmis etmiş olması, divanın bütününde Doğu Türkçesinin etkisiyle görülen dil karışıklığı, dönemin dil yapısı hakkında fikir vermesi ve o dönemdeki edebî eğilimleri göstermesi açısından önemlidir.

Bu makalede Kışverî'nin Ali Şir Nevâyî'nin şiirlerine yazdığı beş tahminin çeviri yazılı metni karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

¹ Kışverî hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Talân Demirci, J. (1994), Demirci, J. (1998), *AET* (1960), Araslı, H. (1946), Caferoğlu, A. (1976), Caferoğlu, A. (1984), Caferoğlu, A., Akpınar, Y. (1998), Demircizade, E.M. (1979), Eyvazova, R. (1983), Gehremenov, C. (1984), Hacıyev, T. (1976), TDEA (1982).

1²

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

- B 54 b Ol kim anıñg çeşm-i mest ü gamze-i fettanı bar
 Hâl-i müşgîn birle hañt-ı sebz ü reng-i alı bar
 Sanasın kim lebleri içinde < kan yâkutu > bar
Barça hūblarınñ kad ü refîâr u hañt u hâli bar
 5 *Likin ol kim bizni bî-hâl eyler özge hâli bar*
- Ey gubâr-ı hâk-i pâyınñ közlerimğa tūtiyâ
 Boldı sensiz meskenim gül-han libâsım buriyâ
 Közlerimdin sım ahar çün kâr-gâh-ı kimiyâ
Yüzüm altun teg durur bu vechdın kim hâliyâ
 10 *Sım-berler ol kişiniñdür kim anıñ mâlî bar*
- Sensizin târikdür ey şem^c -i çeşm-i rüşenim
 Pâre pâre hecr elindin ser-be-ser pîrâhenim
 Kimse dimez kulluğunğda şerh-i ahvâlim benim
Kirgeli köñglüm ara nâveklerinñ bolmuş tenim
 15 *Ol kadem teg kim anıñ içinde tüz tüz nâlî bar*
- Ey elif teg râst qaddinğ şekli hañt-ı müstakîm
 Ay bile yüzünğ bir almadur ki kılmışlar dü-nim
 Gülşen-i hüşnünğ ara tahriķ itip bād-ı nesim
Sünbülünğ düşse ayağınğ astığa ni^c ayb kim
 20 *Gül bile hürşidniñ astıda lâm u dâl'ı bar*
- Ol ki şun^c ile felek fânüsını har köndürür
 Kime^c iş u rāhat u kime gam u miñnet virür
 Aşldın vâkıf olan bu nükteniñ sırrınbilür
Gevher-i maşşūd çün vâ-beste-i tevfiķ irür
 25 *Dise bolmaz kim anıñ sa'yı munıñ ihmâlî bar*
- İsterem geşt-i çemen ol lāle-i handān bile
 Gonce teg bir dem meger bu kanlu köñglüm açıla
 Men ki^c âdet eyleyipdür-men mey ü muṭrib bile
Ol sebebdin zāhidā meşgūl imez-men zūhd ile
 30 *Kim köñgülnünğ muṭrib ü mey birle köp eşgālî bar*

² Yayına hazırladığımız tahmisler için Kişveri Divanı Bursa Nüshası esas alınmış, nüsha farkları dipnotlarda belirtilmiştir.

- Ol keyik közlü ki ceyrân teg kaçâr men vahşidin
 Tıfl yaŋlığdur ki seçmeydür yamanı yahşidin
 Kişveri-i teng-dil nisbet dehâni naqşidin
 35 *Ey Nevâyî tapmasaŋ kâm ol leb-i cân-bahşidin*
Seniŋ için bolsun anıŋ gamze-i kattâli bar
- 2
 - . - - / - . - - / - . - - / - . - -
- G 146 Gülşen-i gîti ki tîre hâk-dânî bîş imes
 Hâşılı anıŋ bahârı yâ hazânı bîş imes
 Hân-ı gerdündin naşibiŋ nîm nânı bîş imes
Dehr sūdındın tama' yüz kim ziyânı bîş imes
 B 55 b 5 *Ömrni dutğıl ganîmet kim zamânı bîş imes*
- İş u râhat birle geşt-i bâğ u büstân eylemek
 Türlü dürlü dem-be-dem ârâyiş-i hân eylemek
 Unutup ölmekni fikr-i tāk u evvân eylemek
 10 *İv binâ eylep acebdür ilni mihmân eylemek*
Ol ki bu iv içre bîş kün mihmânı bîş imes
- Ger cemâliŋ bâğı bolsa bâğ-ı rızvândın cemîl
 Yâ Hızr teg bolsa cāmıŋ dolu âb-ı selsebîl
 V'er Sikender teg cihânı kat' kılsaŋ mîl mîl
 15 *Koy tüvânâlig sözün yād it ecel hârın ki bil*
Peşşeler nişi qaşıda nâ-tüvânî bîş imes
- Niçe kün pîrâhenin ger al u ala kıldı gül
 Kitti âhir âb rûyı başına koyuldu kül
 Rüzgârıŋ işvesine aldanıp virme köŋül
 20 *Ey kim olmış hil'atiŋ zer-beft-i şahî bil ki ol*
Ma'nî ehlin küldürür ki za'ferânî bîş imes
- Ey tecerrüdde Mesîhâ vü feşâhatde kelîm
 Saltanat içre Süleymân belki Loqmân teg hâkîm
 'Azmiŋge iqbâl tâbi' bezmiŋge devlet nedîm
 25 *Mihr tâc u çarh tahtıŋ bolsa gâfil bolma kim*
Mihr-i bî-mihr ü felek nâ-mihrbânî bîş imes
- Hâkimem dip halkıncitme bî-taqrîb kim
 Pâdişâlar handa vü 'âcizlere ta'zîb kim
 Şâh 'âdil bolsa degmez mülkine âsîb kim
 B 56 a *Şehğa iş il fikrini kıлмақdur a<la> zîb kim*
Bir sürüg koydur re'âyâ şibh-i şânı bîş imes

Bâ-vücüd-ı zühd ü takvî Kışverî-i hırka-püş
 Nâm u nâmûsın koyup boldı [. . . .]
 Ol mesîh-enfâslıg dilberni körgeç bâde-nüş
Ger Nevâyî istese âvârelıg ey [. . . .]
Ġam yemenġ dîvâne-i bî-ġânımânî bîş imes

3

Ve lehu eyzan

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

Vây kim cân virdim ü bir yâr-ı cânı tapmadım
 Serv boyılı bir gül-i gonce-dehânı tapmadım
 Pir boldum hecrdin bir nev-civânı tapmadım
Mihri köp körsetdim ammâ mihrbânı tapmadım
 5 *Cân besî kıldım fidâ ârâm-ı cânî tapmadım*

‘İşkıldın dîvâne boldum ol niġârı körmedim
 Şehridin âvâre boldum şehriyârı körmedim
 Cân virip ġasret bile yâr u diyârı körmedim
Ġam bile cânımġa yettim ġam-güsârı körmedim
 10 *Heçr ile dil-ġaste boldum dil-sitânî tapmadım*

Yâr çıġdı perde-i ‘izzetdin uş dâmen-keşân
 Lebleri ġandân u köngli şād u çeşm<im dürr-feşân >
 Kirpigim boldı ciger pergâlesindin ġün-feşân
İşk ara yüz miġ melâmet oġıġa <baġrım nişân >
 15 *Bir kemân ebrûda tüzlikdin nişânî tapmadım*

B 56 b ġasretiġdin ey gül aġzım gonce yaġlıġ doldı ġan
 Lâle teg baġrımda ġaldı yüz tümen dâġ-ı nihân
 Közlerim suyu bile ekdim yüzümde za‘ferân
Könglüm içre serv oġdur gonce peykân gül tiken
 20 *Dehr bâġı içre mundaġ gül-sitânî tapmadım*

Niçe kim kıldı nasîhat nâşıġı dindürmedim
 Öl didiġ öldüm ü hiç sözüġi şındurmadım
 İmdi danırsın ki men hiç kimseni öldürmedim
ġüsn mülki içre sen teg şâh-ı zâlim körmedim
 25 *‘İşk kûyında özüm teg nâ-tüvânı tapmadım*

Ġussa-i dil söyleyim yâ çeşm-i pür-ġün kışşasın
 Tâli‘ imniġ şomlıġı yâ baġt-ı vârun kışşasın
 Kimse bilmez ‘ışk ara men zâr-ı maġzün kışşasın

30 *Köp oğudum Vāmık u Ferhād u Mecnūn kıışasın*
Öz işimdın bü'l-‘acebrağ dāstānī tapmadım

Mendın ayru ƣalgalı ol Yūsuf-ı gül-pīrehen
Kışverī teg bolmuşam bir sākin-i beytü'l-ħazen
Gerçi eksük olmadı andın maᅇga ƣürlü mihen
Ol amān içinde bolsun ey Nevāyī gerçi men
35 *Bir zamān ‘ıřkıᅇgda miħnetdin amānī tapmadım*

4

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

T 162 a Ey küneş sensiz ƣırāğ-ı mäh-ı tībān bolmasun
G 143 Ĥaᅇt u la‘ liᅇg bolsa Ĥızr u āb-ı ĥayvān bolmasun
B 14 a Sendin ayru ĥānumān u şabr u sāmān bolmasun
Sensizin ey ‘ömr bir sā‘at maᅇga cān bolmasun
5 *Sen bolup pes ravza vü ƣübī vü‘ rızvān bolmasun*

Ey leᅇāfet ma‘ deni ser-tā-ƣadem pīraheniᅇg
Sen melāħat ĥırmenisen vir zekāt-ı ĥırmeniᅇg
Men ki ģarƣam lāle teg ƣan içre hecriᅇgdin seniᅇg
Dip imişsin köydürey⁴ bir dağ ile bağrın anıᅇg
10 *Her niçük dağ olsa bolsun dağ-ı ĥicrān bolmasun*

Veh ki saldı derbeder ol bī-vefā dilber meni
Ƙıldı rüsvā-yı cihān ol seng-dil āħir meni
Bilmezem yā Rabb müsülmān dīnlidür⁵ yā ermeni
Ƙaşığa ƣılğaç sücüd öldürdi ol kāfir meni
15 *Hıç müsülmān yāri yā Rabb nā-müsülmān bolmasun*

Ey sabā andın burun⁶ kim ƣarıya řāh-ı emel
Digil ol serv-i revāna ĥālimi tapsaᅇg maħal
Men ki boldum hecrdin rüsvāylıg birle meřel
‘Işkıda cānım ‘ukübetler bile < al ey ecel >
20 *Tā anıᅇg ‘āşıqlıgı ĥıç kimğa⁷ āsān bolmasun*

³ 4.5 B vü tībī vü: -i firdevs TG.

⁴ 4.9 B köydürey bağrın: köydür ey köñli TG.

⁵ 4.13 B müsülmān dīnlidür: müsülmāndan durur TG.

⁶ 4. 16 B burunƣarıya: ƣorun ƣur diye TG

⁷ 4. 20 B kimğa: kimge TG.

- Veh ki ser-hoş atlanıpdur bir süvâr-ı germ-hîz⁸
 Ğamzesi hün-rîz özi hün-rîz⁹ elinde tîğ-ı tîz
 Duttı ' aql u şabr u hüşum her biri rāh-ı gürîz
 Ey köngül mestî çıhp şehr içre salmış rüst -e -hîz
 25 *Bir haber dut kim sözüm¹⁰ bî-bāk-i nā-dān bolmasun*
 B 14 b Ol ki kanımdın kılor rengin dem-ā-dem¹¹ barmağın
 Virmedi hergiz maŋga el kim öpeydim ayağın
 Bî-nevādur Kışverî didim anı bir kıl sağın
 Didî kim cān bir¹² dağı öpkil ayağım toprağın
 30 *Ey Nevâyî tîzrek bol kim peşimān bolmasun*

5

- . - - / - . - - / - . - - / - . -

- G 139 Ey gözeller pādîşāhı tā gedā boldum saŋga
 Cān saŋga qurbān bolup men hem fidā boldum saŋga
 Dāmen-i ' ışkıŋnı dutup hāk-i pā boldum saŋga
 Körgeli hüsnüŋni zār u mübtelā boldum saŋga
 5 *Ni belāhğ kün idi kim āşnā boldum saŋga*

- Niçe bu baħr-ı firāk içre yüzey sendin köngül¹³
 Olmadı bir kün ki bir işim düzey sendin köngül
 Kirpigimdin niçe hün-ı dil süzey sendin köngül
 Her niçe didim ki kün kündin üzey sendin köngül
 10 *Veh ki kün kündin beterek mübtelā boldum saŋga*

- Sen hem ol nā-mihrbān ' aşık-küşî hün-hāre bol
 Tîğ-ı hicrāndın benim cānım kerek yüz pāre bol¹⁴
 Çāre-i kārıŋ bulunmaz n'eyleyim bî -çāre bol
 Ey köngül¹⁵ terk-i naşîhat eyledim āvāre bol
 15 *Yüz belā yetmez ki men hem bir belā boldum saŋga*

Qıble-gāhım tāk-ı ebrü-yı ħabîbimdür müdām

⁸ 4. 21 B germ-hîz: bedmeciz TG.

⁹ 4. 22 B hün-rîz: nevhîz TG.

¹⁰ 4. 25 B sözüm: bizim TG

¹¹ 4. 26 B rengin dem-ā-dem: her dem henā-yı TG.

¹² 4. 29 B bir: vir TG.

¹³ 5. 6, 7, 8, 9, 10. mısra'lar G'da yok.

¹⁴ 5. 12 B tîğ-ı hicrāndın: tîğ-ı hicrindin TG.

¹⁵ 5. 14 B ey köñül B'da karalanmış yerine 'neyleyim' yazılmıştır.

- B 15 a Secde kılsam allıda¹⁶ kölgem raķibimdür müdām
 Ğabğab u yüzünĝ hayālî nār u sībimdür¹⁷ müdām
 20 *Cām-ı Cem birle Hızır suyu naşibimdür müdām*
Sāķiyā tā terk-i cāh eylep gedā boldum sañga
- Al yañğagın körsedip köñglümni alıp saħladınĝ
 Rişte-i cānım yüzüp sihr¹⁸ ile aĝzım baĝladınĝ
 Men vefā vü mihr ü sen cevr ü cefādın söyledinĝ
 25 *Men kaçan didim vefā kılgil mañga zulm¹⁹ eyledinĝ*
Sen kaçan didinĝ fidā bolĝıl mañga boldum sañga
- Ey lebinĝ āb-ı hayāt u közlerinĝ cādū şıfat
 Ğabğabınĝ bāĝ-ı cemālınĝ içre destān-bū şıfat
 Men ki yüzlendim belā şahrāsıĝa āhū şıfat
 30 *Ķay perī peyker ki dirsın tilbe boldunĝ bu şıfat*
Ey perī peyker ne kılsañĝ kul²⁰ sañga boldum sañga
- Her niçe kim istedim bu nıl-gün evraķ ara
 Kişverī teg tapmadım bir yıĝlaĝan yıĝnaķ²¹ ara
 Ney tegi nālān bolup kezdim ĥamı āfāķ ara
 35 *Ķussa cengindin Nevāyī tapmadım 'uşşāķ ara*
Tā Nevāyī teg esir-i bī-nevā boldum sañga

¹⁶ 5. 17 B kılsam allıda: kılgıaç altıda G

¹⁷ 5. 18 B yüzün nār u sībimdür: sībim sīb ü nārımdur G.

¹⁸ 5. 22 B sihr : hicr G.

¹⁹ 5. 24 B zulm: cevr G.

²⁰ 5. 30 B kul: kııl G.

²¹ 5. 32 B yıĝlaĝan yıĝnaķ: nā-murād 'uşşāķ G.

Kısaltmalar ve Kaynaklar

- AET(1960): *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi I*, Bakû.
- ARASLI, H. (1946). "Fuzuli Seleflerinden Kışverî". *Edebiyat Mecmuası*, Nizami Adına Edebiyat ve Dil İnstitutunun Eserleri, II.
- ARASLI, H. (1960). *Azerbaycan Edebiyatı Tarihi I*, Bakû.
- B: Kışverî Divanı Bursa nüshası.
- CAFEROĞLU, A. (1976). "Azerbaycan Edebiyatı". *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara, 465-483.
- CAFEROĞLU, A. (1984). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul, 3. baskı.
- CAFEROĞLU, A, Akpınar, Y. (1998). "Azerbaycan Türkleri Edebiyatı". *Türk Dünyası El Kitabı*, IV, Ankara.
- DEMİRCİ, J., (1998). "Nevâyî'nin Azerbaycan Sahasına Etkisi". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXVIII (1-2): 1-11, Ankara.
- DEMİRCİZADE, E.M. (1979). *Azerbaycan Edebi Dilinin Tarihi*. Bakû.
- ERCİLASUN, A.B. (2004). *Başlangıçtan 20. Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara.
- EYVAZOVA, R. (1983). *Kışverî Divanı'nın Dili (Morfoloji Hususiyetleri)*. Bakû.
- G: Kışverî Divanı Bakû nüshası.
- GEHREMENOV, C. (1984). *Kışverî Eserleri*. Bakû.
- HACIYEV, T. (1976). *Azerbaycan Edebi Dili Tarihi* (Teşekkül Dövrü). Bakû.
- T: Kışverî Divanı Taşkent nüshası.
- TDEA (1982): *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, V: 356-357, İstanbul.
- TDEK (1976): *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara.
- TALÂN DEMİRCİ, J. (1994). *Kışverî Divanı (İnceleme-Metin-İndeks)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.